

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

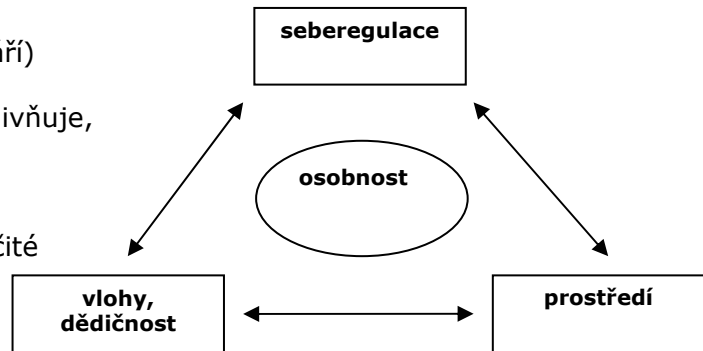
... jedním z nejdůležitějších témat vývojové psychologie je otázka, v jakém poměru je vývoj určován zděděnými danostmi (vlohami) a vnějšími vlivy (prostředím)

činitelé vývoje (co ovlivňuje vývoj jedince)

- dědičnost (největší vliv v mládí a ve stáří)
- prostředí
- „já“ jedince (člověk sám sebe mění, ovlivňuje, někam směřuje)

vývojové zákony

- zákon **posloupnosti** – vše se vyvíjí v určité posloupnosti (např. nejprve mechanická paměť pak teprve logická, dříve se dítě batolí, než chodí apod.)
- zákon **nerovnoměrnosti** – v některých etapách je vývoj rychlejší, v jiných pozvolný
- zákon **individuálního průběhu vývoje** – vývoj je podmíněn mnoha faktory, které jsou u různých jedinců různé

Podněty, které na nás působí musí být přiměřené, v opačném případě dochází k:

- **deprivaci** (nedostatek podnětů)
- nebo **supersaturaci** (příliš mnoho podnětů, jež dítě nedokáže zpracovat – stává se apatickým)

VÝVOJOVÁ STÁDIA

Obecně rozlišujeme tři hlavní etapy vývoje:

- dětství
- dospělost
- stáří

prenatální období

od narození do dvou měsíců:

do 1. roku:

do 3 let:

do 6 let:

od 7. do 11. - 12. let

prepuberta

do 15-16 let:

do 19-22 let:

do 30 až 35 let

do 45 let

do 60 až 65 let:

do 75 let:

nad 71 - 75 let:

novorozenec

kojenec

batole

předškolní věk

dětství (mladší školní věk),

puberta

adolescence (dospívání)

mladší dospělost

střední dospělost

starší dospělost

počáteční stáří

pokročilé stáří

Prenatální období (před narozením)

Velkou část lidských dějin se toto období lidského vývoje nepovažovalo za příliš důležité či se dokonce přímo opomíjelo. Dnes ale již víme, že tomu tak není – průběh těhotenství může mít na další život dítěte i zcela zásadní vliv. Stručně si nyní toto období popíšme:

- ▶ přibližně 22 den těhotenství začíná vývoj mozku
- ▶ od 8. týdne lze měřit aktivitu mozku pomocí EEG; dítě již má psychické prožitky, jejichž obsahem jsou zatím pouhé náznaky libosti a nelibosti
- ▶ dokáže reagovat na stavy matky (lásky, zloby aj.)
- ▶ nevhodný životní styl matky (životospráva, stres, fyzická námaha, užívání psychoaktivních látek apod.) má na plod negativní dopady v podobě narušení tělesného a psychického vývoje

Dítě v matčině těle je připravováno pro činnosti, které budou nutné pro jeho přežití na světě.

2. měsíc	vývoj základních svalových skupin, není vyvinut nervový systém, záškluby
3. měsíc	tvar lidského těla, lze rozeznat pohlaví, vyznačeny všechny prsty
4. měsíc	délka plodu 16cm, kůže pokryta jemným chmýřím
5. měsíc	délka plodu 25cm, lze zaznamenat pohyb plodu, odposlouchat tlukot srdce, reaguje na podněty zvukové, vizuální, na tlak a bolest
6. měsíc	30cm, vrásčitá, červená kůže, rozlišuje lidské zvuky, hlas matky
7. měsíc	35cm, váha asi 1,5kg; kůže světlejší
8. měsíc	40cm, kůže hladká, váha asi 2kg
9. měsíc	46-50cm, váha 3 až 3,5kg; vytváří se nehty

Nitroděložní vývoj jedince může však být poznamenán různými **vlivy**, které působí nepříznivě na oplozené vajíčko, na zárodek nebo na plod. Tyto vlivy označujeme jako **teratogenní**. Mohou vést k předčasnému přerušení těhotenství (potratu), nebo k různým vývojovým vadám nebo odchylkám, které postihují celý organismus nebo jeho jednotlivé funkce. Teratogenní faktory můžeme rozdělit na vlivy přicházející z vnějšího prostředí a vlivy vycházející z vnitřního prostředí, matčina těla.

Z teratogenních škodlivin jsou nejznámější – virová infekce matky v ranném těhotenství (zvláště nebezpečné je období embryonální zárodečné), jsou to především zarděnky, ale i většina chřipkových onemocnění, příušnice, spalničky atd.

Teratogenní účinek může mít na vývoj plodu i prostředí chemických továren nebo některé látky s toxickými účinky (alkohol, nikotin a některé léky podávané na uklidnění v ranném těhotenství).

K značnému poškození plodu může dojít i následkem různých tělesných úrazů, ale i úrazů duševních (traumat). Na negativní podněty reaguje plod aktivně, reaguje na pohyb matky.

Ve vývoji nervové soustavy dochází v šestém měsíci k vytvoření zrakového analyzátoru. Pátý a šestý měsíc je ve vývoji jedince nesmírně důležitý, protože se v něm formuje mozek a rozvíjí celá nervová soustava. Teprve v osmém měsíci dozrávají oblasti řídící sací pohyby, polykání, dýchání, křik, ale také zívání, kýchání a škytání. Přesto je po narození mozková kůra vyvinuta ještě nedokonale.

V prenatálním období jsou dány základy veškeré pohybové činnosti, které se teprve po narození rozvíjejí, stávají se jemnějšími, koordinovanějšími, ale také stále složitějšími.

Pro psychologii má toto zjištění nesmírný význam, protože ve jmenovaném období se vlastně vytvářejí předpoklady pro osobnost ve svých základních individuálních rysech.

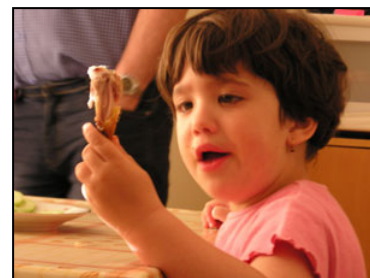
Dítě předčasně narozené je vystaveno jiným podnětům než dítě donošené, jeho projevy proto nemusejí být totožné. Může být labilnější, podrážděnější a hůře reaguje na sociální a smyslové podněty. V pozdějším věku mívá problémy se soustředěním, často je úzkostlivé.

Perinatální fáze (během porodu)

Postnatální období

Novorozenec (do 2 měsíců)

- ▶ hned po narození se spouštějí životně důležité reflexy
- ▶ 20 hodin denně spí
- ▶ rozvíjí se hmat a rovnováha, čich a chuť (2 dny od narození), zrak a sluch (vyvíjí se déle, do 11. dne vidí „mono“, hluboký hlas uklidňuje, vysoký zneklidňuje)
- ▶ dává najevo libost – nelibost

Porod je pro dítě velká zátěž a velkou roli v jeho psychice hraje vedení porodu. Prvním projevem života zdravého jedince je výkřik, který následuje po prvním nadechnutí. Tím okamžikem zahájí svou činnost plíce, které před narozením nebyly ještě naplněny vzduchem. I ostatní orgány začínají samostatně fungovat. Typickým projevem života je činnost trávicí soustavy, která začíná vyprazdňováním střeva od smolky a potom teprve může dítě přijímat mateřské mléko. **Sací pohyby**, které kojenec vykonává, jsou zprvu neuvědomělé (na úrovni nepodmíněných reflexů) – dotkne-li se novorozenci okolí úst, začne reagovat na dotek sacími pohyby. Teprve později se tento nepodmíněný reflex mění v podmíněný, dítě reaguje sáním, až když ucítí na jazyku tekutinu.

Záhy po narození je regulace **tělesné teploty** nestálá a dítě je proto málo odolné vůči nastuzení a infekci. Lépe snáší výkyvy teploty směrem vzhůru a nelibě nese např. dotyk studených rukou.

Novorozenec velmi brzo rozlišuje **libost (vláčné pohyby) a nelibost (trhavé pohyby)**. Např. teplá koupel dítě vždy uklidní, avšak horkou vodu nemá vůbec rádo. První **pohyby novorozeněte jsou komplexní** (reaguje celým tělem). Zvedáme-li jej např. z postýlky, jeho uvolněné svalstvo reaguje napětím na změnu polohy a na ztrátu opory. Při prudkém zvednutí se novorozenec většinou rozpláče a dochází k úlekové reakci, která je způsobena nepříjemným pocitem z nedostatečné opory hlavičky. Kostí lebky nejsou ještě spojeny švy, ale jen vazivovými městky.

Činnost nervové soustavy se projevuje uplatňováním vrozených (nepodmíněných) **reflexů**, především **sacího a polykacího**, ale i vyměšovacího, obranného, orientačního; později se objevuje **reflex uchopovací**.

Vývoj analyzátorů je při narození ukončen jen zhruba, dokončuje se teprve během prvních 2 měsíců (období novorozence).

Jedním z nejdůležitějších je **analyzátor zrakový**. Je dokázáno, že novorozenec vnímá brzy po narození světlo i tmu, což dokazuje existenci nepodmíněných reflexů na světelné paprsky. Novorozenec reaguje do jednoho týdne na silnější podněty (blesk); a do 11 dnů vnímá mono (každým okem zvlášť – šilhání). Po dvou týdnech dochází k souladu očí (konvergentnost). V jednom měsíci začíná diferencovat osoby od ostatních předmětů. K reakci na černobílý kontrast a na pohyb dochází až v dalším – kojeneckém – období. Není však dokázáno, v kterém období dochází k barevnému vidění.

Již týden po narození dítě **vnímá zvuky** spojené s krmením. Na ostatní zatím nereaguje. Teprve kolem druhého měsíce začíná **otáčet hlavičku za zdrojem zvuku**. Reakce na zvukové podněty jsou méně časté než na podněty světelné. Na silnější zvuky reaguje dítě úlekem a trhnutím celého těla. **Hluboký hlas dítě uklidňuje** a vysoký hlas je lék.

Novorozenec převážnou část dne i noci prospí. Z **24 hodin může zaznamenat pouze 4 hodiny bdění**. V tomto časovém úseku můžeme u novorozence sledovat pohybové a senzorické projevy (20h – spání, 1h 45min – bdění, 1h 15min – přijímání potravy a pohyb s tím spojeným, 45 min – negativní reakce, 15 min – spontánní reakce).

U novorozence je patrná schopnost učit se a zpracovávat různým způsobem informace z okolí jednoduchými myšlenkovými pochody, ale pamatuje si pouze 24 hodin.

Z vnitřních pocitů se nejvýrazněji projevují pocity hladu vyvolané kontrakcemi zažívacích orgánů. Obtížněji se u novorozence zjišťuje stupeň **citlivosti na bolest**. Předpokládá se, že novorozenec je méně citlivý než starší dítě. Z počátku také necítí žádného rozdílu mezi vlastním tělem a okolím. Jak se však postupně seznamuje s okolním prostředím začíná si uvědomovat i jednotlivé části svého těla, začíná rozlišovat své akce a od toho co se děje mimo něj, vnímá a postupně si uvědomuje hranici mezi sebou a okolním světem.

S vnímáním jsou spojeny i citové reakce kojence, ale již v okamžiku narození u něho existují orgánové počítky libé nebo nelibé, na které dítě reaguje pláčem. Brzy můžeme rozeznat různé odstíny dětského křiku. Pocity libosti a nelibosti se stupňují a projevují se v gestikulaci. Ve třetím měsíci života dítě radostně reaguje na úsměv ve tváři dospělého a snaží se jej napodobit. Tento jev se nazývá **sociální stimulaci**. V dalších měsících dochází k citovým vazbám na předměty, teprve ke konci prvního roku života se objevuje u dítěte strach, sympatie, ale i žárlivost. Ve srovnání s dětmi vychovávaných v rodině jsou ústavní děti bázlivější a v tomto směru celkově opožděnější.

Kojenec (do 1 roku)

- ▶ rozvíjí se zejména zrak (ve 3 měsících ulpívá a později sleduje pohyb – nejprve hlavou, pak očima) a sluch (hudba jej uklidňuje)
- ▶ vnímání je ucelenější (vnímání tvaru a prostoru) a platí „sejde z očí, sejde z mysli“ – nemá povědomí trvalého předmětu
- ▶ je „pedant“ – vyžaduje pevný časový režim činností (strava, mytí ...); ještě si samo sebe příliš neuvědomuje jako „Já“
- ▶ v 2 měsíci projevuje uvědomělý úsměv, v 7 m. se fixuje k jedné osobě a při odloučení se objevuje tzv. separační úzkost (mj. strach z toho, že už se ona osoba nevrátí)
- ▶ důležitý je dostatek spánku, sociální kontakt, zachovávání pravidelného režimu

Ve srovnání s novorozencem je dítě mnohem **pohybově aktivnější**. Dokonale ovládá své hlasové orgány. Začíná vnímat, pozorovat a postupně si osvojovat typicky lidské schopnosti.

Kojenec uchopuje a manipuluje s předměty, které buď strká do úst nebo je pouští na zem. Pohyby rukou mají pro duševní vývoj dítěte mimořádný význam, neboť ruka je v raném dětství důležitým prostředkem k poznání.

Tím, že dítě změní polohu a začíná se pohybovat z místa na místo (leze a plazí se), zdokonalují se všechny smyslové orgány a tím se zdokonaluje také celý proces vnímání.

Ve 3. měsíci leží dítě naznak, ručky, chtějí něco uchopit. Sedí s oporou, hlavu drží vzpříma. Na břiše se opírá o předloktí, hlava je držena pevně. Spatření předmětu signalizuje pohyby rukou.

V 5. měsíci je dítě schopno uchopit větší předmět do obou rukou (sahá na něj celou dlaní). Drží se pevných předmětů rukama a přitahuje se do sedu.

Devátý měsíc je velkým mezníkem. Dítě už staví palec proti ostatním prstům (tzv. klešťový úchop). Některé dítě je již schopno uchopit dva malé předměty do jedné ruky. Dítě již sedí pevně a vzpřímeně, libovolně dlouho, a nespadne, sedne si bez pomoci, za ruce se vytáhne se vytáhne do stoje.

Tím, že se spánek ke konci prvního roku zkracuje, zbývá dítěti na experimentaci asi 6 hodin denně a tím lze také vysvětlit veliký pokrok v jeho chování. V tomto období pokládáme **experimentaci** za hlavní činnost, na kterou dítě vynakládá veškerou energii. Lze ji proto označit za předchůdkyni hry, neboť se v ní rozvíjí nejenom motorika, ale i funkce všech analyzátorů:

Ve čtyřech měsících začíná kojenec diferencovat známé a cizí lidi, bohatě registruje neverbální komunikaci. V šesti měsících jsou u dítěte zřejmé některé emoce – hněv, strach...; v této době už i žertuje. Vztah k dospělým je vždy vřelejší než k vrstevníkům. V sedmi měsících se začíná projevovat fixace k jedné osobě, pokud tuto osobu nevidí, začne projevovat separační reakce. Koncem kojeneckého období se stabilizují určité nálady, je to i dílo matky, která může své nálady přenášet i na dítě.

Stabilita pozornosti je na počátku kojeneckého období křehká, **ale v posledních třech měsících se všechny funkce zkvalitňují** a pozornost tak vydrží až 15 minut.

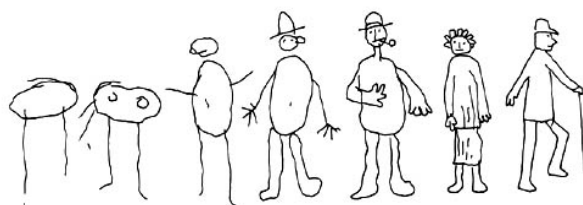
Paměť stojí především na znovupoznání. V šesti měsících uchovává znovupoznání, ale maximálně tři dny, ve 12 měsících až tři týdny. Děti si pamatují sled pohybů, který zažívají; dítě vyžaduje, aby tento sled probíhal neustále stejně. V posledním čtvrtletí se i paměť zkvalitňuje

U kojence před vznikem řeči mluvíme o **senzomotorickém období**. Chybí mu i myšlení, i představy, které by umožňovaly zpřítomnit předměty nebo osoby za jejich nepřítomnosti. Existuje obecná shoda v tom, že inteligence existuje již před řečí – senzomotorická inteligence (vjemy, pohyby). Nejpozději mezi 12. – 18. měsícem se kojenec stává inteligentním. Spontánní pohyby přecházejí v naučené zvyky a ty pak v inteligentní jednání.

Batole (do 3 let)

Obecná charakteristika

- období osamostatňování
- bez problému chodí a běhá
- velmi rychlý rozvoj řeči
- **symbolické myšlení**
- učení tělesné čistoty (záchod, smrkání...)
- **období prvního vzdoru**

vývoj dětské kresby

- ▶ „egocentrik“ ovládaný především city; lépe kontroluje své pohyby
- ▶ vnímání: zaujme, co je nápadné; dokáže popsat obrázek (ale jen, co na něm vidí za věci, ne jejich vztah)
- ▶ dětský prezentismus – vnímání času stylem „tady a teď“ (nevzpomíná ani neplánuje)
- ▶ pomocí námětových her (hraní „na něco“) se rozvíjí sebeovládání, přejímání společenských norem
- ▶ myšlení – provádí nelogické úsudky, např.: „jak se mi to jeví, tak to je“ (fenomenalismus), „všechno někdo vyrobil“ („někdo sněžil“ – artificialismus), vše má vlastní vůli (dynamismus – oplatí ránu stolu, když do něj vrazí)
- ▶ ve 2 letech se již nazývá jménem (již se považuje za „Já“)
- ▶ city: silné až afekty; generalismus – když někoho nemají rádi, tak celého (nelíbí se jim na dané osobě třeba boty, nemají rádi celou osobu)

HRUBÁ MOTORIKA

Chodí samostatně, zastaví se a pokračuje v cestě v chůzi

JEMNÁ MOTORIKA a ADAPTIVNÍ CHOVÁNÍ

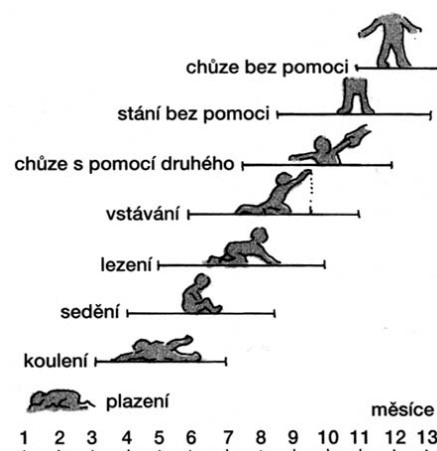
- ve 12. měsíci postaví dvě kostky na sebe
- ve 2 letech - 6 - 7 kostek na sebe - staví věž + napodobuje vlak, ale bez komínu = horizontální řada kostek
- PSANÍ: roční dítě tužkou tluče; v 15. měsíci čmárá; ve 2 letech napodobí vertikální čáru a kruhové čáranice; ve 3 letech - uzavřený kruh

ŘEČ:

- 1 1/2 roku - zná asi 20 - 30 slovíček - 1 slovíčko (např. bác) znamená jednu větu
- 1 3/4 roku - 30 - 50 slov
- 2 roky - 200 - 300 slov + první dvouslovné věty
- 3 roky 700 slov
- dítě mluví nejprve ve 3. osobě (např.: Pája papá) a ve 2 1/2 letech už používá 1. osobu, mn.č., min. čas
- ve třech letech si uvědomuje vlastní pohlaví a zná své jméno

SOCIÁLNÍ VÝVOJ:

- dozrívání separační úzkosti
- již se samo oblékne
- ve 2. roce si říká o záchod
- HRAJE SI :

HRY

hra - činnost, která přináší uspokojení, má instinktivní základ; vrozená; biologicky účelná aktivita

biol. funkce hry - příprava na život; přirozená součást socializace

potřeba hry - převažující činností v dětství; raná forma dětské hry - EXPERIMENTACE, kdy si dítě procvičuje senzomotorické koordinace = **funkční hry**

symbolická hra - ve věku 2 - 7 let - určité objekty jsou zastupovány = z krabice auto

fikční hra - dítě napodobuje dospělé = hra na maminku - uvědomování si soc. rolí

skupinové hry s pravidly - upevňování vědomí já a sebehodnocení

kooperativní hra - děti si jsou schopny hrát dohromady a rozdělovat si vlastní role

Předškolní věk (4 - 6 let)

- ▶ psychika ovládána fantazií (nekorigována rozumem), pozornost se stává z bezděčné zaměřenější
- ▶ paměť je mechanická, objevuje se úmyslná paměť; myšlení je názorné (musí předmět, o kterém přemýšlí, vidět) a rozvíjí se činností, nedokáže přemýšlet nad několika aspekty současně („co je těžší - kilo peří nebo železa?“)
- ▶ city: snadno přechází do afektu (vztek, strach...), již dokáží popsat, co konkrétně se jim na dané věci nelíbí; velký vliv (až manipulativní) mají pohádky
- ▶ velký vliv má samozřejmě kvalita rodinného prostředí (úplná rodina, pobyt s rodiči aj.)

poruchy: nechutenství (dítě raději nenutit), okusování nehtů aj. - zlovyky (důsledek neuspokojivých citových vztahů - při odstraňování je důležité hledat příčiny), opoždění vývoje řeči, vzdorovitost, enuréza

Obecná charakteristika

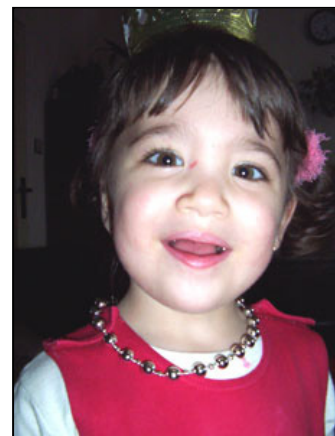
- typický věk hry - osvojování sociálních rolí, tvořivost, aktivita
- rozvoj řeči se pomalu dokončuje - na konci období až 6 000 slov
- do tří let si hlasitě opakuje instrukce - 4 - 5 let - vnitřní řeč

Tříleté dítě:

- když jde do schodů střídá nohy
- kresba kruhu podle předlohy
- tělesná čistota
- krátké říkanky, poslouchá rádo krátké pohádky

Čtyřleté dítě:

- jde po nízké kladině

- kresba křížku a pána = hlavonožec
- otázky typu : " Proč . . . "
- rozlišuje jednoduchá antonyma
- umí rozlišit 1 a 2

Pětileté dítě:

- z kostek staví bránu
- jezdí na kole, trojkolce
- puzzle
- čtverec podle předlohy
- trupák
- spočítá 3 - 5 prvků
- samo na záchod bez pomoci

Šestileté dítě:

- dítě by mělo být zralé pro školu
- dítě nezralé - může se vytvořit školní fobie, elektivní mutizmus = nemluvnost se žáky a učiteli

Dětství (6-10 let)

- ▶ toto období začíná vstupem do školy, jde o velkou změnu v životě dítěte
 - ▶ zpočátku projevují tzv. naivní realismus (všemu důvěřují), který přechází v kritický realismus
 - ▶ přechod od mechanické na logickou paměť
 - ▶ 1. třída – nezáměrný výběr kamaráda, orientace na paní učitelku více než na vrstevníky (žalování), ve 2. třídě se již ustavují skupinky o 5-7 členech, které mají svého „šéfa“, 3.-4. třída – probuzení „ducha“ třídy
 - ▶ vnímání je systematictější, pozornost přechází v záměrnou (v 10-11 letech dokáží vykonávat nudnou činnost až 40 minut), paměť je úmyslnější, myšlení – stadium konkrétních operací (viz Piaget)
 - ▶ motivace a vůle: rozvíjí se zájmy, motivace je propracovanější, dokáží se dlouhodoběji zaměřit na dosažení zvoleného cíle
- **naivní realismus** - závislost na to, co mi kdo poví
 - později **kritický realismus** - ověřuje si poznatky sám
 - konvenční morálka - chování podle očekávání
 - v tomto věku rozvoj eidetické vloh - výrazná představivost

Období dospívání

- biologicky význačné období - dospívání - pohlavní zrání
- začleňování do společnosti

dělíme na období

1. starší školní věk
2. adolescentní období

1. pubescence - 11 - 15 let - chlapci o něco později
 - a) prepuberta - 11 - 13 let - růstová akcelerace
 - b) vlastní puberta - reprodukční schopnost
2. adolescence - 15 - 22 let - optimální reprodukční zralost

SEKULÁRNÍ AKCELERACE - během vývoje generací dochází ke zrychlování těl. vývoje. Předchází avšak velmi rychle vývoji psychickému => vývojová disharmonie

EMOČNÍ PROJEVY

- **elace** - povznesená nálada
- **emoční labilita**
- impulzivní reakce

Prepuberta (do 12/13 let) a **puberta** (do 15 let)

- ▶ objevují se sekundární pohlavní znaky, začíná funkčnost pohlavních orgánů
- ▶ projevy: zhoršení pozornosti, kritičnost, dráždivost, labilita, horší motivace (často se jako důsledek objevuje záškoláctví, útky z domova aj.), stálá opozice (negativní postoj vůči všemu), pocity méněcennosti; tyto problémy se maskují – suverenitou, posilováním sebedůvěry (party), činnosti směřující k agresi (k lidem či objektům)
- ▶ poruchy učení a chování (dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, dysmúzie aj.)
- ▶ vnímání a pozorování: povrchní, nepřesné (ukvapené závěry), útlum paměti – sklon k mechanické paměti
- ▶ období vytváření rysů osobnosti, potřeba větší samostatnosti (často ústí v problémy s rodiči)
- ▶ navazování prvních kontaktů – první nesmělé pohledy, psaníčka a „tajné“ schůzky; to je také často cesta k dokázání si osobní důležitosti a hodnotnosti
- ▶ velkou roli hrají mimoškolní a zájmové aktivity; rozvíjí se mravní normy, smysl pro fair-play, poctivost, čestnost

Adolescence (15 - 22 let)

- ▶ paměť je logická, systematická; myšlení více divergentní, dospívající je již schopen abstrakce
- ▶ přibývá zkušeností, orientace na podstatné věci, důležité je hledání vlastního místa ve světě, vytváří se tzv. světový názor; objevuje potřeba „velkých výkonů“ – akce ve kterých se prokazuje fyzická kondice, odvaha aj. (často dochází k přecenění vlastních sil)
- ▶ v diskuzi s dospělými jsou rovnocennými oponenty, často mají bystré úsudky, nejsou zatíženi předsudky, nevýhodou je nedostatek zkušeností
- ▶ objevují se generační rozpory – pramení v oboustranném nepochopení
- ▶ dospívající potřebuje sociální kontakty, důležitá je také atmosféra rodiny, kde by mělo dojít k určité proměně – nadřazování rodičů a jejich poručnictví působí problémy
- ▶ u vrstevníků jsou oblíbeni: extraverti, iniciativci, humoristi, asertivní a sympatičtí jedinci
- ▶ rozvíjí se empatie (schopnost vcítit se do druhých, dívat se na svět jejich očima)
- ▶ zájmy jsou širší, muži mají v tom, co by chtěli vykonávat za povolání obvykle dříve „jasno“
- ▶ v tomto období se objevuje řada problémů (viz duševní poruchy)
- ▶ hlavním vývojovým úkolem adolescence je vytváření vlastní identity („kdo jsem?“)

Časná dospělost

(20 - 25 let)

- hledání partnera
- začátek práce
- reprodukční období - zájem o děti
- nalezení intimního vztahu

Střední dospělost

(25 - 45 let)

- ukončení - klimakterium vyúsťující do menopauzy
- maximální produktivita
- bohaté zkušenosti

Pozdní dospělost

(45 let - 65 let)

- období bilancování
- krize středního věku:
 - známky pokleslé výkonnosti

- ukončení reprodukčního období u ženy
- rodičům odcházejí děti - pocit prázdnoty u matek
- nová soc. role - prarodiče
- konec pozdní dospělosti - důchod - náhlá soc. změna

Stáří

(rané stáří - 65 - 75 let ; pozdější po 75 letech)

GERONTOLOGIE - nauka o stáří

GERIATRIE - nauka o chorobách ve stáří

GERONTOPSYCHOLOGIE - nauka o duševních projevech starého člověka

Hlavní psychické změny: - zhoršení smyslového vnímání, pomalejší reakce

- zhoršení paměti - především pro nové události

- klesá inteligence

- mění se afektivní chování - znovu egocentrismus (moje choroby); ke světu lhostejní

- stávají se opět závislými na druhých

TERMINÁLNÍ OBDOBÍ - období umírání

PIAGETOVA STADIA KOGNITIVNÍHO VÝVOJE (JEAN PIAGET 1896-1980)

Vývojové stadium	CHARAKTERISTIKA
1. senzomotorické stadium (narození-2 roky)	Odlišuje sebe od objektů. Rozeznává sebe jako aktivního činitele a začíná jednat záměrně: např. tahá za stuhu, aby hýbalo hračkou, nebo třese chrastítkem, aby dělalo hluk. Dosahuje vědomí stálosti objektu: uvědomuje si, že objekty dále existují, i když nejsou přítomné pro bezprostřední smyslové vnímání.
2. předoperační stadium (2-7 let)	Učí se užívat jazyk a vytváří reprezentace objektů pomocí představ a slov. Myšlení je stále egocentrické: má obtíže s uvědomováním si názoru druhého. Třídí předměty podle jednoho rysu, např. dává dohromady všechny červené hračky, nezávisle na jejich tvaru, nebo všechny kostky, nezávisle na jejich barvě.
3. stadium konkrétních operací (7-12 let)	Dokáže logicky přemýšlet o operacích, objektech, událostech. Chápe stálost počtu (v 6 letech), množství (v 7 letech) a hmotnosti (v 9 letech). Třídí předměty podle různých vlastností a dokáže je seřadit podle jedné vlastnosti, např. velikosti.
4. stadium formálních operací (12 let a výše)	Dokáže myslet logicky o abstraktních pojmech a systematicky testovat hypotézy. Zabývá se abstrakcí, budoucností a ideologickými problémy.

Stadia morálního usuzování (Lawrence Kohlberg, 1969)

Úroveň, stadium	Charakteristika
úroveň I:	předkonvenční morálka
stadium 1	orientace na trest - poslouchá příkazy, aby se vyhnul potrestání
stadium 2	orientace na odměnu - přizpůsobuje se, aby získal odměnu, jedná tak, aby se mu vrátilo, co poskytl
úroveň II:	konvenční morálka
stadium 3	orientace na to být hodným dítětem - přizpůsobuje se, aby se vyhnul nesouhlasu ze strany druhých
stadium 4	orientace na autoritu - dodržuje zákony a sociální pravidla, aby se vyhnul odsouzení ze strany autorit a vzniku vlastních pocitů viny, že "nedělá svoji povinnost"
úroveň III:	postkonvenční morálka
stadium 5	orientace na společenskou smlouvu - jedná podle principů obecně uznávaných jako podstatné pro veřejné blaho, tyto principy podporuje proto, aby získal uznání od vrstevníků a tím i uznání sebe samého
stadium 6	orientace na univerzální etické principy - jedná podle samostatně zvolených etických principů (které si obvykle cení spravedlnosti, důstojnosti a rovnosti), tyto principy podporuje, aby zabránil odsouzení sebe samého

literatura: R. L. Atkinson – Psychologie,
A